

У віснику містяться матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Філософія та історія філософії" (м. Київ, 22-23 травня 2003 року), а також результати нових досліджень у галузі філософії та політології.

Для наукових працівників, викладачів, студентів.

The Gerald includes the papers of International scientific conference "Philosophy and history of philosophy" (Kyiv, May, 22-23, 2003), and the results of research in the fields of philosophy and political sciences.

For scientists, professors, students.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	А.Є.Конверський, д-р філос. наук, проф.
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	В.А.Бугров, канд. філос. наук, доц. (відп. секр.); Л.В.Губерський, д-р філос. наук, проф., академік НАН України; І.С.Добронравова, д-р філос. наук, проф.; Кирилюк Ф.М., д-р філос. наук, проф.; Л.Т.Левчук, д-р філос. наук, проф.; А.М.Лой, д-р філос. наук, проф.; В.І.Лубський, д-р філос. наук, проф.; М.І.Обушний, д-р політ. наук, проф.; В.І.Панченко, д-р філос. наук, проф.; М.Ю.Русин, канд. філос. наук, проф.; П.П.Шляхтун, д-р філос. наук, проф.; В.І.Ярошовець, д-р філос. наук, проф.
Адреса редколегії	01033, Київ-33, вул. Володимирська, 60, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, філософський факультет; ☎ (38044) 239-3278
Затверджено	Вченою радою філософського факультету 29 березня 2004 року (протокол № 6)
Атестовано	Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України № 1-05/7 від 9.06.02
Зареєстровано	Міністерством інформації України. Свідоцтво про державну реєстрацію КІ № 251 від 31.10.97
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет" Свідоцтво внесено до державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	01030, Київ-30, б-р Т.Шевченка, 14, кімн. 43 ☎ (38044) 239 3172, 239 3222; факс 234 2290

ЗМІСТ

ВИПУСК 66

ФІЛОСОФІЯ

Мотренко Т.В. Щодо гегелівських запозичень у Володимира Соловйова	6
---	---

ПОЛІТОЛОГІЯ

Шовкун І.В. Політична реклама та безпосередні форми комунікації з виборцями	9
---	---

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ "ФІЛОСОФІЯ ТА ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ" (22-23 ТРАВНЯ 2003 РОКУ, КИЇВ)

Абизов В.С., Савельєв В.Л. Деякі питання щодо філософського аналізу міфу	13
Аверкіна Н.А. Гносеологічний дон-кіхотизм іспанської філософії (М.Унамуно – Х. Ортега-І-Гассет)	14
Азарова Ю.О. Деконструкція й вопрос историко-философской дискурсивности	15
Александрова О.В. Стратегія й тактика викладання історії філософії у вищій школі	16
Алексюк І.А. Кріпке vs Рассел: модальний аргумент	17
Альчук М.П. Діалогічність української філософії ХХ століття	17
Аляев Г.Є. Проблема термінологічного визначення російської філософії "срібного віку"	18
Андреус А.П. Историко-философский взгляд Артура Шопенгауера	19
Башкеєва Е.Н. Ментальність й інтенціональність (критерий ментального)	20
Білик О.М., Білик Я.М. Лудологічна проблематика в історії філософії	21
Бокал Г.В. Специфіка християнського світогляду в філософії середньовіччя	21
Бондар С.Вал. Категорія "іронія" у контексті історії філософських учень	22
Бондар С.Вол.Поняття нації в європейській та українській філософській традиції	23
Бугров В.А. Історія філософії в структурі фахової філософської освіти	23
Будз В.П. Історія філософії як "самосвідомість" філософії	24
Буйло Б.И. Н.Бердяев: философия истории	24
Валуїський А.А. Глобалізація сучасного світу: сутність, плюси й мінуси (методологічний аспект)	25
Варениця О.П. Історія філософії як геофілософія (за роботою Ж.Дельоза та Ф.Гваттарі "що таке філософія?")	26
Вдовиченко В.Г. Проблемний метод викладання історії філософії у контексті гуманітаризації вищої освіти	27
Вільчинський Ю.М. Історія філософії як школа філософського мислення	28
Гайдич Н.М. Логічні закони в концепціях Г.Фреге й Е.Гуссерля	28
Гальперіна В.О. Перспективи філософії освіти	29
Гапченко О.В. Аналітична філософія в системі сучасного філософського знання	29
Герасимова Е.М. Національно-культурний принцип вивчення історії філософії у вищих навчальних закладах України	30
Глазков П.В. Революційний панславизм М.А.Бакунина как поиск человеческой свободы	31
Горгота О.Б. До проблеми методології історико-філософського дослідження: філософія історії філософії К.Ясперса	31
Горський В.С. Історія філософії: монолог чи діалог?	32
Готинян В.В. Безеталонне вимірювання буття в Аристотеля	33
Дедяєва І.П. Про деякі аспекти структурного методу Клода Леві-Строса	34
Діденко Л.В. Розмірковування Георгія Кониського про пристрасті	34
Доброєр Н.В. Находится ли постмодерн в конфликте с историей философии?	35
Драч Г.В. Аристотель і досократівська філософія	35
Евтушенко Р.А. О способах реконструкции историко-философского знания	36
Ємельянова Н.М. Європейський нігілізм як історико-філософська проблема	37
Журавльова Т.В. Постмодерний філософський дискурс як "терапевтична" ініціатива (в контексті філософської антропології)	38
Загрічук І.Д. Маргінальність в структурі історико-філософського процесу	39
Зайцева С.Л. Онтологічні засади мови у філософській герменевтиці Г.-Г.Гадамера	39
Залужна А.Є. Екзистенція як історико-філософська проблема	40
Ільїн В.В. Індивідний вимір "ейдосу" історико-філософського концепту	41
Іщенко Ю.А. Порівняльний дискурс-аналіз в історико-філософських дослідженнях	41
Кадикало А.М. Проблема свідомості в світлі постнекласичної науки кінця ХХ – початку ХХІ ст.	43
Калюжний В.Н. Математика в філософському освітньому процесі	43
Караульна Н.В. Духовність як культурно-історичний феномен	44
Карівець І.В. Кому, коли і як викладати філософію?	45
Кириченко М.С. Деякі аспекти теоретичного осягнення проблеми людської природи від античності до Д.Юма	45
Козаков В.М., Шарапова А.А. Деякі питання викладання історії філософії в технічному вузі	46
Козлов Є.В. "Одкровення" як двоєдиний процес відкриття істини (за працею М.Бердяєва "Истина й одкровення. пролегомени до критики одкровення")	47
Комаров Р.В. Культура як предмет дослідження в історії філософії (на прикладі філософії символічних форм Ернста Кассіра)	48
Кононенко Т.П. До питання структурної відповідності базової теорії викладання освітньому середовищу (філософія та історія філософії)	49
Корецька А.І. Освіта як загальнолюдська цінність	49
Корсунський С.А. Суперечливість прагматичної відповідності та моральної гідності у соціально-філософській доктрині Н.Мак'явеллі	50
Корх О.М. Комунітаризм та індивідуалізм	51
Кострюкова Л.О. Філософские жанры как эстетико-интеллектуальная реальность в истории философии	53
Краснокутський О.В. Погляди Г.Сковороди на владу та їх місце у кратологічній думці людства	53
Кремінський В.І. Спадщина Т.Г.Шевченка в історико-філософському контексті	54
Крикун В.Ю. Компаративістський метод в історико-філософському контексті	55
Кудря І.Г. Генезис постіндустріальної парадигми	56
Куліна О.С. Габермас і Фуко: консенсус чи конфлікт?	57
Кульченко В.П. Бачення проблеми прав людини в екзистенційній філософії ХХ століття	57
Куцупал С.В. Дельоз як історик філософії	58
Кушаков Ю.В. Историко-философські проекти ХХ сторіччя: підсумки, проблеми, перспективи	59
Лабутина Н.В. Системний аналіз історії філософії	60
Легчилин А.А. Проблема обґрунтування в історії філософії	61
Липський В.С. Час як тривалість за Бергсоном	62
Ляхвацька О.М. Онтологічний статус твору мистецтва в концепції Романа Інгардена	62
Макаренко Н.Г. Проблема діалектики війни і миру в історико-філософських дослідженнях	63
Маслак О.О. Актуальні проблеми історико-філософського дослідження джерел сучасних концепцій природного права	64
Мегрелишвили М.А. Епоха Возрождения: взгляд на бытие человека как бытие возможностей	65
Медведок Т. "История" истории философии	66
Медеуова К.А. Проблеми інтерпретації утопічного феномена в історії філософії	66
Метельова Т.О. Історія філософії як шлях до власного світу	67

А.М.Кадикало, асп.

ПРОБЛЕМА СВІДОМОСТІ В СВІТЛІ ПОСТНЕКЛАСИЧНОЇ НАУКИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

У процесі історичного розвитку перед філософією поставали так звані одвічні проблеми, які вирішувались мислителями по-різному. Серед них особливе місце посідала проблема свідомості, яка й сьогодні, на початку ХХІ ст., є не менш актуальною, ніж тисячу років тому. І причина цього – в особливості самої природи свідомості, її зв'язку з тілом і мозком людини, зокрема. У залежності від розуміння інтерпретації цього зв'язку по-різному трактувалась і сама свідомість. При цьому концепції філософів усіх часів від античності до сьогодення постають не лише рівноправними, але й актуальними. Більше того, вони здебільшого виконують інтегративну функцію щодо наукового і релігійного підходу до природи свідомості. Наука не здатна описати свідомість. До того ж, вона не володіє необхідними інструментами, аби описати те, за межі чого вона не може вийти. Свідомість завжди притаманна тому, хто її досліджує. Постає проблема неможливості виходу за межі першої особи однини. Наука ж здатна досліджувати свідомість лише як об'єкт, тобто зі сторони третьої особи, що несе у собі вже певну похибку. Будь-яка наука – чи то фізика, чи хімія, чи інші природничі дисципліни – розглядають будь-що лише тією мірою, якою воно є об'єктом або має певне відношення до об'єкта. Свідомість, звичайно, має відношення до нашого тіла, а його однозначно можна визначити як фізичне тіло, однак, "...було б спрощенням і неадекватністю ідентифікувати себе зі своїми тілами" [Прист С. Теории сознания. – М., 2000. – С.7].

Свідомість потребує значно "ніжнішого" інструменту, ніж той, за допомогою якого вивчається тіло. Втручання в її процеси може зумовлювати порушення роботи свідомості й, відповідно, отримання хибних результатів. Така ситуація є подібною до ситуації в квантовому світі з точки зору сучасної фізики. У квантовій теорії неможливо встановити детермінізм. Визначення значення імпульсу буде приводити до втрати значення координат. Прилад у квантових дослідах є "грубішим", ніж досліджуваний ним об'єкт. Нільс Бор був упевнений, що визначити закони, за якими відбувається процес мислення, засобами науки неможливо. Свідомість неможливо визначити законами класичної науки і неможливо прорахувати її "рух". Вона потребує особливого підходу, коли можна дослідити її, не виходячи за її межі. Звичайно, за таких умов це потребує суб'єктивного підходу. Дослідник ніби змушений пояснити самого себе, що значно ускладнює розуміння об'єкту вивчення – тобто свідомості. Тому не дивно, що філософія протягом століть шукала відповідь на це питання. При цьому лю-

дина інтерпретувалась двояко: або лише як складний фізичний об'єкт, або як безсмертна душа. Вибір природи свідомості з однієї з них не є вірним. Мислителі ніколи однозначно не підтримували ні першу, ані другу. В світлі сучасних постнекласичних наукових концепцій свідомість розглядається через її інформаційну природу, що розкриває зв'язок фізичного і ментального і не суперечить сучасному філософському постмодерну.

Особливо вирішальна роль у цьому належить теорії фізичного вакууму російського фізика, академіка Г.І.Шипова, яка ґрунтується на теорії відносності, квантовій теорії і неевклідовій геометрії (геометрія Рімана). Згідно з цією теорією, універсальним полем для Всесвіту є торсійне (від англ. torsion – крутитися, обертатися). Воно володіє рядом властивостей, які й визначають його універсальність: (а) вони не переносять енергії, але переносять інформацію; (б) інтенсивність торсійного сигналу однакова на будь-якій відстані від джерела; (в) швидкість торсійного сигналу перевищує швидкість світла; (г) торсійний сигнал володіє високою проникною здатністю [Акимов А.Е., Шипов Г.И. Торсионные поля и их экспериментальное проявление. – М., 1995.- С.7].

Саме торсійні поля лежать в основі природи свідомості і є зв'язком із "Полем Свідомості". Поле Свідомості – це так зване (за визначенням Г.І.Шипова) інформаційне поле. Пізнавати в Полі Свідомості людина може за допомогою медитації, зважаючи на особливість цього рівня реальності. "В результаті спеціальної методики людина, яка займається медитацією, може ціленаправлено розширити сферу взаємодії своєї свідомості з Інформаційним Полем (Полем Свідомості), носіями якого є первинне торсійне поле" [Шипов Г.И. Теория физического вакуума. – М., 1993]. Інформація є основою свідомості не лише в тому розумінні, що вона отримує її з навколишнього середовища, а в тому сенсі, що самодіяльність свідомості має також інформаційну природу. Свідомість в теорії фізичного вакууму визначається як самодіюча система, а для такої системи характерним є утворення стійких польових утворів – солітонів [Там же. – С.213].

Інформаційна природа свідомості підтверджується тим, як різниться жива і нежива матерія. На відміну від неживої матерії, "Для живих систем характерна висока інформативність і низька енергія" [Там же]. Окрім вторинних торсійних полів, існують первинні торсійні поля, для яких солітони наділені сутностями надсвідомості, що в релігії відповідає поняттю Бога. Таким чином, стає очевидним ґрунт, який може стати спільним для науки й релігії.

В.Н.Калюжный, доц.

МАТЕМАТИКА В ФИЛОСОФСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

Математика, похоче, все меньше интересует философов, сохраняясь в то же время в учебных планах по специальности "философия". Построение курса математики для философов представляет непростую задачу. Небольшой по объему, он, помимо изложения фактического материала (как очертить его круг?), обязан включить историю развития математической мысли и увязку его с философской проблематикой. Мы попытаемся наметить некоторые позиции, которые стоит отразить в подобном курсе, используя, в частности, собст-

венный опыт преподавания математики на философском факультете Харьковского национального университета им. В.Н. Каразина.

Философию и математику многое роднит. Прежде всего, они имеют общие корни. Многие проблемы находились в общем поле их интересов: число, бесконечность, множественность, непрерывность (континуум)... Как философия, так и математика не имеют непосредственного контакта с внешним миром, оперируя абстракциями.

© А.М.Кадикало, 2004

© В.Н.Калюжный, 2004

Но куда большее философию и математику разделяет. Математика суха, педантична; філософія ярка, образна. Первая правополушарна, вторая – левополушарна.

История философии неотделима от ее современно-го состояния. Для математики диахрония второстепенна; она вся представляет собой логизированную синхронию. Философия, как и культура в целом, ценит традицию. Результат, полученный предшественниками, никогда не будет оспорен потомками. Переплетению времен способствует то, что многие старые теоремы получают новое доказательство. Озабоченности философии вечными темами (проблемам) противостоит интерес математики к текущим задачам. Философы любят обсуждать проблемы, математики задачи решают.

Математика и философия представляют различные стили мышления. Математика сосредоточена на собственных проблемах; философия стремится охватить весь мир. Философские проблемы не находят отклика у математиков. Проект философии как точной науки не пользуется популярностью. Строгость для философии – недостижимый идеал, для математики – повседневность.

Чистое математическое мышление может вызвать подозрения в бессодержательности. Действительно, математика имеет дело с чистыми формами. Именно это и позволяет математическим формам отражать любое содержание. В частности, математика не занимается изучением природы, но может предложить инструменты для подобного исследования.

Математика – предельная ступень мышления. Имеется в виду, что любая попытка ответственного мышления приводит к той или иной математической системе. Например, распространенное в современной философии и культурологии оперирование концептами структуры, пространства, границы, центра, периферии (особо почитается лента Мёбиуса) страдает расплывчатостью. Стремление же к их четкому использованию неизбежно приведет к математической трактовке этих понятий.

На первый взгляд, математика изучает чрезвычайно разнородные объекты: числа, фигуры, уравнения, функции. Соответственно, в ней выделяются разделы: арифметика, геометрия, алгебра, математический анализ... Современный же взгляд на математику состоит в том, что она изучает математические структуры, т.е. множества, с заданными на них дополнительными кон-

струкциями (той же теоретико-множественной природы). Единство предмета обеспечивает монолитность математики. В ней практически невозможны споры и дискуссии, математики борются не между собой, а с научной проблемой.

Объекты, изучаемые математикой идеальны. Но "идеальность" не означает "нереальность". Для математика то, что он постигает, не менее реально, чем окружающие его вещи. Реальность обеспечивается каждодневной (на протяжении столетий) работой с математическими объектами. Некоторая их неуловимость, эфемерность заостряет вопрос об их статусе, форме существования. Проблема бытия в современной математике решается радикально: существовать – значит быть непротиворечивым.

Но крайний либерализм в вопросе существования компенсируется повышенной жесткостью по проблеме истинности. Истинно лишь то, что доказуемо. Это чем-то напоминает тезис: "Практика – критерий истинности", тем более что математику можно рассматривать как деятельность по доказательству теорем.

Образец теоретичности – математика – в известном плане эмпирична. Изучение любой проблемы представляет собой эксперимент, который может закончиться ничем. Метод проб и ошибок не чужд математикам. Математика весьма операциональна. Манипуляции с объектами зачастую предшествуют их осмыслению. Так, использование мнимых чисел на века опередило их обоснование. Однако, переоценка конструктивизма в математике ведет к ее обеднению.

Будучи частью науки, математика – плоть от плоти культуры, духовной деятельности. Но здесь никоим образом нельзя сказать, что "дух веет, где хочет". Математика не только прагматична, но и эстетична. Она дарит удовольствие от формы, как и изящные искусства. Как и литература, математика имеет дело с воображаемым. Тем самым ее можно отнести к гуманитарным наукам. Дополнительным аргументом в пользу этого является взгляд на математику как на язык, позволяющий описывать разнообразные феномены. Математика многим напоминает игру (головоломку). Но это игра с четкими и строгими правилами, не сдерживающими творческую свободу.

Н.В.Караульна, канд. філос. наук

ДУХОВНІСТЬ ЯК КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ФЕНОМЕН

Проблема "духовності" належить до фундаментальних, найдавніших і найскладніших проблем філософії. Вона пронизує весь філософський контекст більш пізніх учень й, що цікаво, "доходить" до наших днів у такому суперечливому вигляді, який потребує нового філософського осмислення поверненням до першоджерел і, одночасно, через урахування тих філософських, наукових і культурних надбань, які обумовлені практикою, досвідом історії й сьогодення. Нині ми знаходимося в ситуації, коли відповідь на питання про те, "а що ж таке духовність?", однозначно скласти так само важко, як і тисячу років тому. Саме через те, незважаючи на глибокий філософський контекст, проблема "духовності" залишається актуальною.

Поняття духовності має давні витоки. Починаючи від означення реальної сили природи, залежність від якої людина відображала в понятті злих та добрих духів, еволюція продовжувалась до визначення духовності як атрибутивної характеристики саме людини, і тільки її.

В епоху Античності перед людиною постає проблема співвідношення поточних подій із сутнісними змістами культури. Людина (громадянин полісу) причетна до космічного початку (Логос), що відкриває широкий спектр можливостей. Проте, водночас, найважливіші події виявляються всебічно зумовленими від самого початку, й індивідові не залишається нічого іншого, як лише гідно зустріти сили долі. Власне, й феномен духовного, і проблема самовизначення починають чітко окреслюватися лише тоді, коли розкладається міф як образ соціального життя.

У добу Середньовіччя сфера самовизначення людини значно розширюється. Особливу роль відіграє в цей час християнство. Духовні пошуки надають сенсу не тільки суспільному та індивідуальному буттю, розвитку людської цивілізації, а ведуть до своєрідного поєднання образу світу з моральними законами особистості. Базисний характер для розуміння духовності несе в собі християнська триєдність "Віра – Надія – Любов".